

Kütüphanecilik Tarihimize Ait Belgeler

Dr. Atilla Çetin

Belge - I

Yazma eserlerin ve kütüphanelerin önemi, yeni inşa olunan Darülfünun (Üniversite) binasının bir bölümünün kütüphane olarak kullanılması teklifini içeren, H. 1284/1867 yılında "Tasvir-i Efkâr" gazetesinde yayınlanmış bir baş makaledir.

"Havâdis-i Dâhiliyye" -Pâyi-taht-

Kütüphanelere dâir bir zat tarafından kaleme alınan bir makaledir.

Bir milletin husûl-i sa'âdet hâli ma'ârifin gereği gibi intişârına vâbeste ve bu dahi telâhuk-ı efkâr peyveste olduğu bedâhaten müsellemdir. Fakat telâhuk-ı efkâr mutlaka birkaç şahsın bir yere ictimâ'ıyla anların müzâkere ve müşâveresine mahsus olmayub eslâfın yâdigâr-ı ma'ârifleri olan sahâif asârının tetebbiiyle dahi bu maksad hasıl olur. Hayfa ki her biri bir güncine-i hakâyık ve define-i dakâyık itlâkına şayân olan bunca kütüb-i nefise ve sahâif-i müdevvene-i makbûlenin mukaddemleri el yazısıyla mastur bulunması ve şimdi ise bunların kâmilen tab'ı taht-ı imkânda olmaması cihetiyle daima nûsah-ı mevcudesinin nedretde bulunmasından kıymet-i bey'iyesi dahi makbuliyet-i ma'neviyesi nisbetinde mütezâyid ve binâen-aleyh hâhiş-kerân-ı mütâlaa-i âsâr bunların fevâid-i mütâlaasından bi't-tab' mahrum ve mütebâid olmaktadır. Eslâfın hamiyet-mendâmı ise ma'ârifin ta'mim ve intişârı maksadiyle bir takım kütübhaneler tesis ederek pek çok nâdirü'n-nûsah kütüb vesâir âsâr-ı makbule vakf etmişlerdir ki talebe-i ulûmun bî-kudretlerini tetebbu'-ı âsâr hirmânından berî etmişlerdir.

Halbuki bunların her türlü fenalıktan muhafazasına memur olan hâfız-ı kütübler zamanen mütebedil ve bu cihetler irsen bazı ehliyetlessiz kimselere muntakil olduğundan ifâ-yı vezâifde her türlü kusuru teceviz ettiler ve geçenlere kadar kütübhanelerde mevcut olan kütübün cins ve mikdarını mübeyyin muntazam bir defter bile tutamadılar. Hasılı nezareti yalnız kitapların yağyir-i vaz'iyet etmemesine hasr ile kimseye el sürdürmemek

(*) "Kütüphanecilik tarihimize ait belgeler iv" adlı yazımız için bkz: Türk Kütüphaneciliği, I, 1 (Ankara 1987), s. 20-22.

تصویر افکار

۱۳۷۸

مابس (هجرت) ۱۸ - (ماهیت و سازو سازش می غزنی) ۱۳۸۴ - (هجرت) ۲۸۷

کتابخانه و نشر استانبول - طبع و نشر اول در - غزنی نامی یافته و سنده در - معارف و امور خبریه اعلیای مجامع باصلو و
در تاریخ ۱۳۸۴ هجری قمری ۸۰ آبان ۱۳۸۴ هجری قمری ۱۰ و پوسنه اجرتک بر لای ۱۲ آبی آبی ۶ اوج آبی ۳ غرود در

حوادث خلیفه

چهارم

کتابخانه و نشر استانبول - طبع و نشر اول در - غزنی نامی یافته و سنده در - معارف و امور خبریه اعلیای مجامع باصلو و
در تاریخ ۱۳۸۴ هجری قمری ۸۰ آبان ۱۳۸۴ هجری قمری ۱۰ و پوسنه اجرتک بر لای ۱۲ آبی آبی ۶ اوج آبی ۳ غرود در

کتابخانه و نشر استانبول - طبع و نشر اول در - غزنی نامی یافته و سنده در - معارف و امور خبریه اعلیای مجامع باصلو و
در تاریخ ۱۳۸۴ هجری قمری ۸۰ آبان ۱۳۸۴ هجری قمری ۱۰ و پوسنه اجرتک بر لای ۱۲ آبی آبی ۶ اوج آبی ۳ غرود در

- ۱۰۲۱ - نجادون شامی حید افندی
- ۱۰۰ - نجادون علاء علی شریف علی افندی
- ۱۰۰ - نجادون نجیب آمر افندی
- ۱۰۰ - طاشینی زاده حاجی احمد افندی

sevdasında bulundular. İşte bu sebeble kütüphanede hasbe'l-lüzum bir kitab aransa bulunmaz ve bulunsa da hâfız-ı kütüblerin şerrinden okunamaz olduğu ve bir taraftan dahi istilâ-yı gubâr ve nemden çürüyüp ve dağılıp mahv ve tebâh olmakda bulunduğu halde bundan akdem Evkaf-ı Hümâyûn Nezaret-i celilesi cânibinden tayin kılınan memur-ı mahsûs ma'rifetiyle bunlardan bir çoğunun hâvi olduğu kitapların defterleri tanzim olunarak gazetelerle ilân kılınmış ise de diğer intizamsızlıkları hâlâ bakîdir. Bunlardan kat'-ı nazar bir kütüphanede olan bir kitab diğerinde mevcut olmadığından bundan tettebbu' âsârca pek çok müşkilât görülmektedir.

İşte şu müşkilâtın def'i için der-dest inşa olan Dârü'l-fünûn ebniyesinin bir tarafı kütübhâne itihaz olunarak İstanbul'da mevcut olan kütübhanelerden her nev' kütüb-i nefise ve sâir âsâr-ı makbule oraya nakl olunsa da herkes gidüb istendiği kitâbı mütâlaa atse bundan milletçe ne kadar fevâid-i ma'rifet husûl bulacağı derkârdır. Bununla beraber diğer kütübhanelerdeki kitapların dahi çürüyüp mahv olmaktan kurtarılması için hâfız-ı kütüblerin ehl ve müstakim adamlara tevcihi pek münâsib olur" (1).

Belge - II

II. Meşrutiyet döneminin tanınmış kalemlerinden Tunalı Hilmi Bey'in, Kahire'den gönderdiği ve Samsun'da yayınlanan bölgesel bir yayın organı olan "Aks-i Sada" Gazetesinde çıkan bir başmakale yazısıdır. Gazetinin 39 numaralı ve 2 Zilhicce 1326-13 Kânun-ı evvel 1324 sayılı nüshasında çıkmıştır.

"Kahire'den Zengin olmak isteyenlere:

Önü açık bir San'at ... Kitapçılık!...

Çok düşündük, taşındık: Kabil olsa da, cabadan verirçesine, ucuz kitab satar, bir "gezer kitabcılar şirketi" yapılsa "...Dünyayı dolaşır misyonerlere benzer nâşirlerimiz yetişe dedik... Bu halk ne hızla ilerler!.. Fakat kabil değil.. Çünkü buna sermaye verecek olanlar, kendi kârı için değil, hayır için, hizmet için verecekler.. Halbuki bizde köyleri, köylüleri söze alan henüz yok!.. Hele böyle hayrat için kesesini açacaklar değil a, böyle bir işe ön ayak olub da ömür telef edecekler hiç yok! Biz, terakki, selâmet meselelerinin ruhunu henüz kavrayamamış bulunuyoruz. Bununla beraber ârife işaret oluverir deyüb ortaya şöylece bir iki söz fırlatmaktan kendimizi alamadık... İcrâsı ciheti yıkılmaz bir hayır işleyerek bu halka hizmet emelini besleyen gönül yücelere emanet!..

Pek zügürtlemiş bir halkız. Çoğumuzun kulübeciğinde bir kuru ekmek bulunur... İşte o kadar! Acaba üç yapraklı bir supara ile bir kitabcık da bulunur mu?.. Asla!. Halbuki insan iyi yiyib içmelidir; Biraz da okur yazar

(1) Tasvir-i Efkâr, Nr. 487 (26 Muharrem 1284 perşembe- 18 Mayıs).

olmalıdır. Bunlarsız insanın hayvanlığı, insanlığı yaşayamaz. Bir halk ne kadar iyi yer içer, gazete, kitab okursa o kadar ilerler. Bu, cebdeki paraya bağlıdır. Halbuki bizde cebler bomboş! Öyle ise var kuvvetimizle zenginleşmenin çaresine bakmalıyız. Ta ki evvelâ iyi yiyib içebilelim.

İyi yiyib içen kuvvetlenir, daha çok daha iyi çalışır; imdi daha çok daha iyi kazanır. Kazandıkça "İnsanlığın gıdası" olan kitaba, gazeteye para vermekten çekinmez olur. Bu sayede fikri de beslenir, kuvvetlenir; bir başka dürlü olmak üzere daha iyi çalışır, daha iyi kazanır olur.. Böylece bir zincirlemedir gider.. El-hasil: kendini insan yemekle, okumakla besler.

Yemekde, okumakda para ile olur.

İlerler halk zenginleşir olandır.

Mal, birikdirmek için değil, insanın insanca hayvanlığı ile insanlığa içindir.

Cebdeki para, ne ise kafadaki fikirlerde odur: hep zenginliktir.

Fakir olan halk, maarife dökülemiyor!..

Şu son hükme göre, zenginleşmemize çalışabilecekler çalışsınlar.

Biz şurada halkımızın yalnız kafaca zenginleşmesi çaresini düşüneceğiz.

Öyle ki bundan bir çoklarımızın cebine kazanç girebilecektir:

Şundan bahs etmek istiyoruz: (Ahali kitabcılar şirketi) Bu, bir şirket ki Türkiye'mizde bir ağacın kökünü andıracak: her köye, kasabaya sokulmuş olacak.. işte size bir hayal!..

İmdi, bu fikri hayalden kurtaralım... Zaman varsın bu hayale vücud verebilirse versin.. Biz ufaktan, azdan başlayalım:

Bizde bir kasabada yalnız kitabcılık eder kimseler bulmak zordur! Kitabcılar ya bakkaldır, ya attar. Bir kere bunlara tavsiye ederiz: Miskinlikden şöyle bir silkinib sıyrılınsınlar, dükkânlarının bir köşesini ayrıca bir kitabcı dükkânı imiş gibi ayırınsınlar, oraya bir iki temiz kitab camekânı yerleştirsinler. Yani müşterilerine kitab aldırarak için iştaha versinler!..

Bu işde numuneler göstereceklerin, hatta başlı başına kitabcılığa ön ayak olabileceklerin birincileri vilâyet gazetecileridir. Bizce bu gazeteler idarehanelerini kasabalarının en işlek yerinde bulundurub mutlaka bir kitabcı dükkânı açmalıdırlar. Hatta, hiç olmazsa, vilâyetler içinde teşvik ile şuna buna kitabcılık ettirmek, onların dükkânlarına kitab ilânları, listeleri asdırmak.. Bu yolda bir müddet masraf edüb durmak..

Hemân başdan vurabileceğimiz taşlardan biri de belediyelerdir. Belediye reisleri, azaları! çok yalvarınız. Şu sesimizi işitmemezlikten gelmeyiniz: Her belediye bir kere bir "Belediye kütüphanesi" açmalı ve bir de "Belediye kitabcısı" bulundurmalıdır. Her belediye birbirine, hiç olmazsa bir vilâyetin belediyeleri, vilâyetleri merkezî belediyesine, bu da başkalarına, şehir emanetine bağlanmalıdır. Yıldan yıla hesaplaşırlar. Ödeşirler: İşte (Halk, ahali kitabcıları şirketi) için haphazır bir tohum, bir çekil. dek. İstenirse şimdi bunun adı (Belediyeler kitabcıları şirketi)ne çevrilsin.

Belediyeler şöylece hemân bir teşebbüse girişirlerse -inanalım- hayal dediğimiz fikirleri icrada, hatta kolaylıkla, pek büyük muvaffakiyetler temin

ederler. Çünkü meselenin ruhu zaten var bir ocakla emniyetdedir. Hele emniyet bahsi: ne kadar nazik: Yani, kitabcılar, gazeteciler birbirlerini dolandırabilirler. Fakat bunu belediyeler yapamazlar değil, yapmazlar.

Şu teklifimiz kazaları, nahiyeleri, belediyelerini kolaycacak teşvik edebilecekleri için vilâyet merkezlerindeki beş on belediyenin işine gelirse ne mutlu!

Ancak, bu, koskoca mülkümüz için hiç de elvermez. İmdi, bir başka ümide, bugün bir iş tutmak, yarın o sayede bir şey olmak isteyen hemşehrilerimize gelelim:

Hemşehriler! kitabcılar bizde çok sermaye, hatta çıraklık filan istemez, fakat önu açık, bugün en züğürtümüzü yarın adeta birdenbire zenginletecek bir san'atdır. Buna en birinci şahit halkımızın okuyub yazmaya döküleceği, kitabların, gazetelerin sayısı da sürümü de çoğalacağı: sâire vesâiredir.

İstibdad devrinde bile var gayretle çalışıp da bugün hatırı sayılır kitabcılardan olan İstanbul'daki birkaç ermeni vatandaşımızın birkaçı köprü başında vaktiyle kendilerine sadaka olarak verilen gazeteleri satıcı züğürtler idi:

Bugün bu san'ate yapışp da bir yıl kadar dışını sıkın, kazanca bakmayan, sanki bir (kendi kendine san'at çıraklığı) ediyormuş gibi geçiren, gelecek yıl -görecektir- ne kadar çok kazanacaktır.

Bu sözütmüze inan getirip de bu san'ata girişecek olanlara tavsiyelerimiz:

En önce: namusluluk!.. Sakın ha! beş on paraya, liraya tama edib de kitabcıları, gazetecileri, muharrirleri kendinden soğutmamak! Yeni çıkan bir kitaptan, gazeteden hemân bir iki nüsha getirtmek. Bakın köylere, kasabacılara, ikide birde gelir gider kimseleri posta tatarlarını, demiryol memurlarını emniyetli muhtarları, imamları, mekteb hocalarını elde etmek; Fakat: Onlara biraz kâr terk ederek! Gazetelere muhbirlik, mümkünse muhabirlik etmek daima hakikati bildirmek şartıyla gazetelere abone yazıcılığı etmek: Yazılacakları posta parasından kurtarmak ilâncılığı ile! Büyük şehirlerdeki matbaacılara, müşteriden değil, matbaacılardan komisyonculuk alarak, müşteriler bulmak. Hatta biraz hurufâtla, küçük bir el makinası ile, mümkün değilse taş basması olarak işler bir matbaa edinmek: hemân hükümetin işlerini, ilânlarını, konturâtı etmişcesine üzerine almak; ahaliye ticaretde ilândan, basma kağıtlardan gelen fâideleri anlatabilmek üzere keyfi humârına değmez demeyib şuraya buraya koşarak tüccardan müşteri araştırmak, küçük bir kasabada iseniz kitabcılık, matbaacılıkla beraber kağıtcılık da etmek:

Ticaretde az para ile çok iş görmekten başka, paradan vakitten az sarfetmek de başlıca bir düsturdur. İmdi her kitabçı kütübhanesi adresini taşıy kitabın ismi sayısı yazılacak yerler açık bırakılmış... dan ... nüsha gönderilmesi reca olunur. Mealinde posta kartları basdırmalıdır. Bunlar matbua gibi kâr etdirir. Yalnız istenen kitabların bedelleri için sonraları hesablaşılabilen kitabcılara gönderilebilir.

Az bir bedelin peşin gönderilebilmesi için de masrafsız bir kolaylık vardır; O da: (Posta bonosu)dur.

Hentüz İstanbul'da bile (Şehir postası) teessüs edememiş, zavallı Posta nezâreti kendini bir sıkısa da şu bonoyu yapmaya himmet etse:

İşte bu adar: Söylemek bizden. Yapmak da zengin olmak isteyen iş erlerinden.. Çalışkanlardan!..

Tunalı Hilmi'' (2)

(2) Aks-ı Sada, Anadolu Sesleri, Samsun, (müdür ve sahib-i imtiyazı: Avni-zâde Cemil), Birinci sene Nr. 39
(2 Zilhicce 1326-13 Kânun-i evvel 1324, Cumartesi).